

1916 ve 1929 GÜMRÜK TARİFELERİ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Orhan Kurmuş*

GİRİŞ

1929 yılında yürürlüğe giren gümrük yasası ve bu yasaya ilişkin gümrük tarifesinin incelenmesi, yakın dönem iktisat tarihimizin ve bu dönemde izlenen iktisat politikasının açıklanmasına yardımcı olabilecek niteliktedir. Böyle bir inceleme, aynı zamanda, bu gümrük tarifesinin bir bölümünü oluşturduğu iktisat politikası hakkında ileri sürülen bazı savları da sınayabilir.

Genellikle kabul gören bir sava göre 1929 gümrük tarifesi belirgin özelliği, «devletçilik» olan 1930'larda Türkiye'nin sanayileşmesi için gerekli korumayı sağlamıştır. Bu savın iktisat kuramı açısından şimdiye dek sınanmadığına ve tarifenin hazırlanışı sırasında çeşitli çıkar grupları arasında belirgin bir mücadeleyi gösteren ipuçları olduğuna başka bir yerde değinmiştik⁽¹⁾. 1929 gümrük tarifesinin koruyucu olup olmadığı sorusunu yanıtlayabilmek bu tarife ile daha önce yürürlükte olan tarifenin karşılaştırılmasını gerektirir. Ne var ki böyle bir karşılaştırma, gümrük vergilerinin ne oranda değiştiğini göstermekten öteye bir anlam taşımaz ve sanayinin 1930'lardaki gelişmesinin gerçekten bu değişimle ilgili olduğunu kanıtlayamaz.

Gerek 1929 tarifesi ve gerekse ondan önce yürürlükte bulunan 1916 tarifesinin efektif koruma oranlarını hesaplayabilmek için elimizde yeterli veriler olmadığına göre bu iki tarifeden hangisinin daha yüksek bir koruma içerdiğini başka yöntemlerle saptamak zorunluğu vardır. Bu çalışmada bir malın veya bir mal grubunun yurt içi fiyatının ithalât fiyatına göre ne oranda arttığı gümrük tarifesinin koruma derecesinin göstergesi olarak kabul

(*) Y. Prof. Dr., Ekonomi Bölümü, İdari İlimler Fakültesi, O.D.T.Ü.

Bu araştırmanın bazı bulguları Boğaziçi Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümlerinde düzenlenen seminerlere sunuldu. Yazar, bu seminerlerde ve diğer tartışmalarda eleştirilerini esirgemeyen meslekdaşlarına ve özellikle H. Kasnakoğlu'ya teşekkürlerini sunmayı görev bilir.

edilmiştir. Dolayısıyla, elde edilen sonuçlar ancak gümrük duvarlarının ne yönde değiştikleri konusunda bir fikir verebilmekte fakat girdi - çıktı ilişkileriyle birbirine bağlı üretim dallarının bu değişmeden ne yönde ve ne denli etkilendikleri sorusunu yanıtlamamaktadır⁽²⁾.

1929 gümrük tarifesinin hazırlık çalışmaları sırasında hükümetin isteği üzerine İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası (İTSO) tarafından hazırlanan tarifenin de incelenmesi ve diğer tarifelerle karşılaştırılması Türkiye'nin ekonomik hayatında önemli bir yere sahip olan bu grubun beklentilerini ve özlemlerini yansıtmak açısından yararlı olacaktır⁽³⁾. Bu çalışma asıl olarak, 1916 tarifi, 1929 tarifi ve İTSO tarafından hazırlanan tarife taslağının karşılaştırılmaları amacına yöneliktir. 1916 tarifi 1929 yılına kadar çeşitli değişikliklere uğradığı için karşılaştırmayı yapabilmek bu tarifenin son durumunu bilmeyi gerektirmektedir.

1916 TARİFESİNİN GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER

Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkarılan 10 Mart 1332 (1916) tarihli yasa ve buna ilişik olan tarife cetveli Türkiye'de ilk kez ithalât değeri yerine fiziki ağırlık üzerinden gümrük vergisi alınması kuralını getirdi⁽⁴⁾. Gümrük vergisinden elde edilen gelirin ithalât fiyatlarındaki değişmelerden doğrudan doğruya etkilenmemesini sağlayan bu tarifenin hangi amaçla düzenlendiği konusunda yapılacak araştırmalar İttihat ve Terakkî Partisinin uyguladığı iktisat politikası hakkında önemli ipuçları verebilir. Yabancı ülkelere tanınan ayrıcalıkların bu gümrük yasası ile nerdeyse eşzamanlı olarak Türkiye tarafından tek yanlı bir biçimde feshe dilmesi de yakın dönem iktisat tarihçilerinin önemli bir araştırma sorunu ile karşı karşıya olduklarının kanıtıdır.

1916 tarifi 30 bölümde 773 tarife numarası ve 1193 istatistik pozisyon içermektedir. Fiziki nitelik üzerinden gümrük vergisi alınmasını öngören tarifelerin herhangi bir uygulama güçlüğüne yol açmadan son derece ayrıntılı olabilmesi sonucunda, **ad valorem** tarifelerin uygulanması sırasında ortaya çıkan ve yüksek gümrük vergisi alınması gereken bir malın daha düşük gümrük vergisi ödeyen bir başka mal gibi gösterilmesi veya yorumlanmasıyla neden olunan vergi kaybı önenebilmektedir. Bu nedenle 1916 gümrük tarifesinin, ithalât fiyatlarının değişmemesi

durumunda gümrük gelirlerini çoğaltıcı bir uygulama olduğu bellidir. Fakat bu niteliği ve yabancı ülkelerden bağımsız olarak alınmış bir karar olması dışında 1916 tarifesinin herhangi bir üretim kolunu koruyucu veya teşvik edici olduğunu söylemek olanaklı yoktur. Savaş yıllarında, ithalât fiyatlarının sürekli olarak artması⁽⁵⁾ **ad valorem** bir tarife uygulamasıyla karşılaştırıldığı zaman 1916 tarifesinin uygulanması sonucunda meydana gelen iç fiyatların daha düşük olması sonucunu doğurdu ve yapılan tahminlere göre savaş başladığı sıralarda değere göre % 18'lik bir vergiye eşit olan fiziki vergi oranı savaş sonunda % 6'ya kadar düştü⁽⁶⁾. Savaşı izleyen ilk iki yılda ithalât fiyatlarının önce % 23 daha sonra ise % 25 dolaylarında artması⁽⁷⁾ bu oranın daha da azalmasına yol açtı.

TBMM hükümeti 28 Temmuz 1336 (1920) tarihinde çıkardığı 8 sayılı yasayla gümrük resminin beş misline çıkarılmasını kararlaştırdı⁽⁸⁾. Eğer bu kararla 1916 yılında uygulamaya konulabilecek bir **ad valorem** tarifinin meydana getireceği ithalât fiyatı artış düzeyine ulaşmak amaçlansaydı gümrük resminin beş misli değil 1916 ve 1920 yılları arasında ithalât fiyatlarının ortalama artma oranı olan 2.8 misli arttırılması gerekirdi. Uygulanan artış katsayısının gerektiğinden bir misline yakın büyük olması gümrük vergisinin yüksek bir düzeye çıkarılması isteğinin belirtisi olarak yorumlanabilir.

Ertesi yıl çıkarılan 122 sayılı Yasa⁽⁹⁾ daha yeni bir uygulama getirdi. Tarife cetvelinde yer alan mal grupları arasından 71 mal grubunun ithalâtı tümüyle yasaklanırken «B Cetveli» diye adlandırılan listeye alınan 47 mal grubunun gümrük vergisi üç misli arttırıldı. Böylece bu malların gümrük vergileri 1916 tarifesine göre 15 misli arttırılmış oluyordu. 11 Kanunsani 1339 (Ocak 1923) tarihli ve 295 sayılı Yasa⁽¹⁰⁾ ithalâtı yasaklanmış olan 71 mal grubu üzerindeki yasağı kaldırarak bu malları «B Cetveli» malları ile birleştirdi ve bu listedeki malların tümünün 1916 tarifesine göre 12 misli gümrük vergisi vermesi kuralını getirdi. 23 Ağustos 1339 (1923) tarihli ve 342 sayılı Yasa⁽¹¹⁾ bu tarihten bir ay kadar önce imzalanan Lozan Ticaret Sözleşmesini onaylarken bu sözleşmeye ekli olan listede yer alan 27 mal grubu için 1916 tarifesine göre dokuz misli gümrük vergisi alınmasını da kabul etmiş oldu⁽¹²⁾.

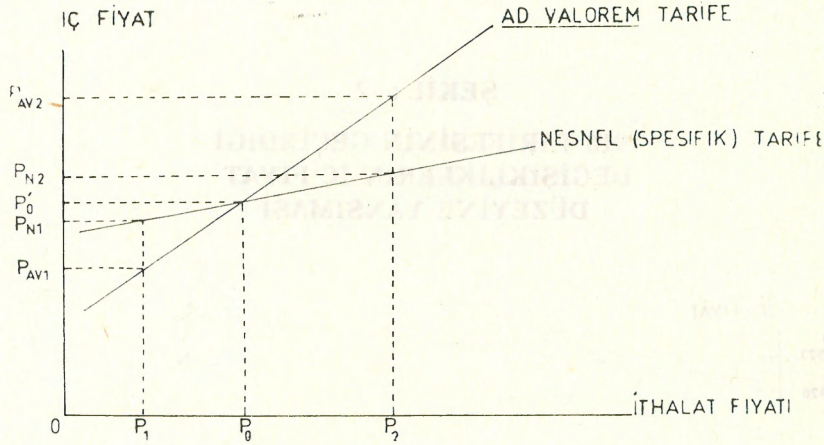
Daha önce 5 veya 12 katsayıların uygulanmasıyla **ad valorem** bir tarifeye göre daha yüksek gümrük vergileri içeren bir duruma getirilen 1916 gümrük tarifesi 1920 ve 1923 yılları arasında

ithalât fiyatlarının sürekli olarak düşmesi sonucunda⁽¹³⁾ daha da yükselmiş oldu.

İthalât fiyatının değişmesi durumunda, iki tarife türünün iç fiyatı (ithalât fiyatı + tarife) ne yönde etkileyeceğini daha açık olarak Şekil 1'de gösterebiliriz.

ŞEKİL : 1

ÇEŞİTLİ TARİFELERİN İÇ FİYAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

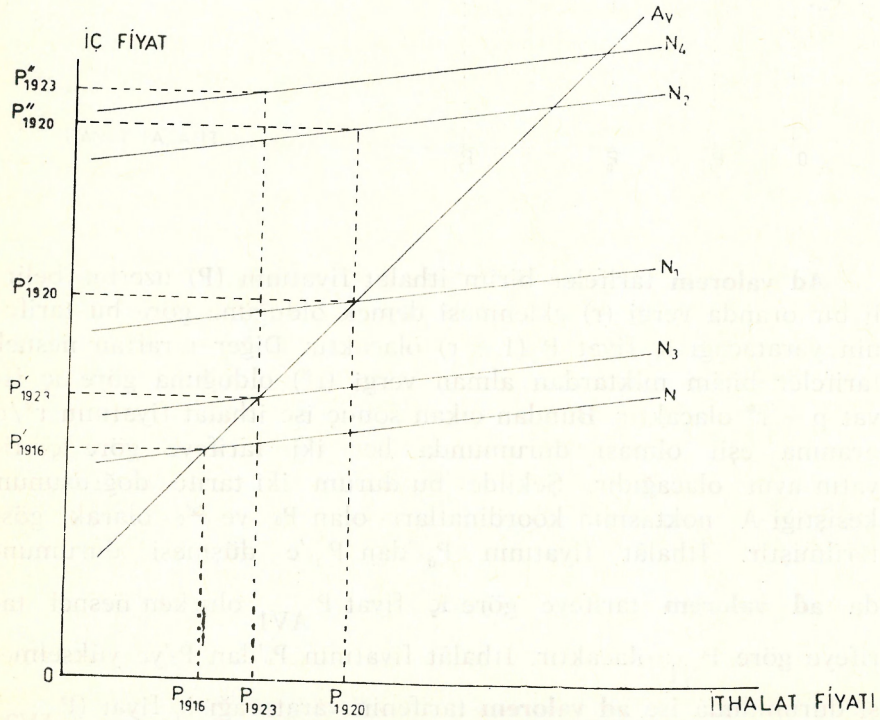
Ad valorem tarifeler birim ithalât fiyatının (P) üzerine belirli bir oranda vergi (r) eklenmesi demek olduğuna göre bu tarifenin yaratacağı iç fiyat $P(1+r)$ olacaktır. Diğer taraftan nesnel tarifeler birim miktardan alınan vergi (r^*) olduğuna göre iç fiyat $p+r^*$ olacaktır. Bundan çıkan sonuç ise ithalat fiyatının r^*/r oranına eşit olması durumunda her iki tarifeye göre iç fiyatın aynı olacağıdır. Şekilde bu durum iki tarife doğrusunun kesiştiği A noktasının koordinatları olan P_0 ve P'_0 olarak gösterilmiştir. İthalât fiyatının P_0 'dan P_1 'e düşmesi durumunda **ad valorem** tarifeye göre iç fiyat P_{AV1} olurken nesnel tarife göre P'_{N1} olacaktır. İthalât fiyatının P_0 'dan P_2 'ye yükselmesi durumunda ise **ad valorem** tarifenin yaratacağı iç fiyat (P_{AV2})

nesnel tarifenin yaratacağı iç fiyattan (P_{N2}) daha büyük olacaktır.

Bu basit araç yardımıyla 1916 tarifesinin geçirmiş olduğu değişiklikleri inceleyebiliriz. Şekil 2'de 1916 yılında nesnel tarife (N) yürürlüğe girdiği zaman P_{1916} ithalât fiyatı üzerinden nesnel tarife ile aynı iç fiyatı (P'_{1916}) oluşturabilecek bir **ad valorem** tarife seçeneği olduğunu kabul edelim (AV). İthalât fiyatı 1920 yılında P_{1920} düzeyine geldiği zaman (2.8 misli artış) **ad valorem** tarifenin sağlayacağı bir iç fiyat düzeyi (P'_{1920}) nesnel tarifenin 2.8

ŞEKİL : 2

1916 TARİFESİNİN GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLERİN İÇ FİYAT DÜZEYİNE YANSIMASI

misli yükseltilecek N 'den N_1 'e kaydırılmasıyla elde edilebilirdi. Halbuki katsayı 2.8 yerine 5 olarak uygulandığı için nesnel tarife N 'den N_2 'ye kaydırılmış oldu ve iç fiyat P'_{1923} yerine P''_{1920} olarak belirlendi. 1920 - 1923 arasında ithalât fiyatı 1920 düzeyine göre düştüğü fakat halâ 1916 düzeyinden yüksek olduğu için nesnel tarife katsayısı düşürülerek **ad valorem** tarifinin P_{1923} ithal fiyatı düzeyinde oluşturacağı P'_{1923} iç fiyatı elde edilebilirdi, yani nesnel tarife N_2 'den N_3 'e kaydırılabilirdi. Ama bunun yerine bazı katsayıların 5 yerine 12 olarak uygulanmasıyla nesnel tarife **ad valorem** tarifeye göre daha da yükseltildi ve N_2 'den N_4 'e kaydırılarak iç fiyatın P''_{1923} düzeyinde oluşması sağlandı. 1923 - 1928 yılları arasında ithalât fiyatları neredeyse 1916'daki düzeylerine kadar düştüler. Bu durumda iç fiyatın N ve AV 'nin kesiştiği nokta dolaylarında ve P'_{1916} 'dan biraz daha yüksek bir düzeyde oluşması beklenirken yürürlükte olan tarife N_4 olduğu için iç fiyat P''_{1920} ve P''_{1923} arasında bir noktada belirlendi. Bu incelemeden çıkarılabilecek sonuç ise 1929 tarifesi uygulanmaya başladığı sıralarda geçerli olan iç fiyat düzeyinin **ad valorem** bir tarife uygulamasıyla meydana gelecek olan iç fiyat düzeyinden daha yüksek olduğudur⁽¹⁴⁾.

Lozan Ticaret Sözleşmesi'nin ilk iki maddesine göre Türkiye'nin ithalâta uygulayacağı gümrük vergisi 1916 tarifесinin 1923 yılında 295 sayılı Yasa ile değiştirilmiş katsayılarına göre belirlendiği ve Sözleşmeye eklenen listede yer alan mallardan dokuz misli gümrük alınması kararlaştırıldığı için beş, dokuz ve oniki katsayılarına göre gümrük alınan üç ana grup ortaya çıktı. Bu katsayıların değişmesi ise Türk Lirası ile İngiliz Sterlini arasındaki kur değişmelerine bağlandı. Özetle, eğer Türk Lirası İngiliz Sterlini'ne göre 1923 paritesine (£ 1=745 kuruş) oranla ortalama % 30'dan çok değer kazanır veya değer kaybederse dokuz ve oniki katsayıları ortalama değer değişikliğine göre azaltılacak veya çoğaltılacaktı. Beş katsayısının arttırılması da diğer iki katsayının arttırılması koşullarına bağlı olacak fakat İngiliz Sterlini'nin değeri beş Türk Lirası'ndan az olmadıkça bu katsayı azaltılmayacaktı.

Sözleşmenin yürürlüğe girmesini izleyen altı yıl içinde Türk Lirası'nın İngiliz Sterlinine göre % 28 değer kaybettiği gözönüne alınırsa⁽¹⁵⁾ tarife katsayılarının yükseltilmesi söz konusu değildi.

Türk Lirası'nın değer kaybedişi % 30'dan fazla olsaydı bile katsayı yükseltilmesi ancak Türkiye'nin dış ticaretinde ihmal edilebilecek kadar az bir paya sahip olan ülkelere karşı uygulanabilecekti. Çünkü, diğer bütün ülkeler Lozan Ticaret Sözleşmesi'nin imzalanmasından önce veya sonra Türkiye ile imzaladıkları geçici veya sürekli ticaret sözleşmelerinde Türk Lirası'nın değer kaybetmesiyle birlikte uygulanması gereken katsayı artışının kendilerine karşı uygulanmayacağını kabul ettirmişlerdi. Örneğin, Lehistan bu hakkı imzaladığı ticaret sözleşmesinin yedinci maddesine bir ek koyarak elde ederken Avusturya da sözleşmeye eklediği bir tutanakla elde etmişti⁽¹⁶⁾. Sözleşme görüşmeleri henüz bitmemiş olan ülkeler ise imzaladıkları «modus vivendi» ile bu haktan yararlanıyorlardı. Türkiye ile ikili ticaret sözleşmesi veya «modus vivendi» imzalayan ülkelerin elde ettikleri bu ayrıcalık beş olarak saptanan katsayının 12 Kanunevvel 1341 (Aralık 1925) tarihli ve 691 sayılı Yasa⁽¹⁷⁾ ile sekize çıkarılmasını anlamsız kıldı. İki yıl sonra çıkarılan bir diğer yasa da⁽¹⁸⁾ oniki katsayısını onbeşe yükseltirken bu uygulamanın ticaret sözleşmesi yapmış veya «modus vivendi» imzalamış ülkeler için geçerli olmayacağını karara bağladı.

Böylece, 1916 tarifesinin gerek Lozan Sözleşmesi ve gerekse zaman zaman çıkarılan yasalarla değiştirilmesi sonucu olarak bu tarifede alınması öngörülen gümrük vergisi, koşullara bağlı olarak 5, 8, 9, 12 ve 15 misli arttırıldı. Sekiz ve onbeş katsayılarının uygulama alanı hemen hemen hiç yok denecek kadar az olduğu ve dokuz katsayısı da Lozan Ticaret Sözleşmesinde adı geçen az sayıda mal grubuna uygulandığı için 1929 yılına gelindiği vakit uygulanan tarifenin beş ve oniki katsayı temeline dayandığı söylenebilir.

1916 tarifesinin, genel olarak, ikili bir katsayı sistemi kullanılarak uygulanmasına aykırı durumları da gözden geçirmek gerekir. Bunlardan birincisi bazı ithalât mallarından ithalât sırasında gümrük vergisi ile birlikte alınan tüketim vergisi uygulamasıdır. 1922 ve 1925 yıllarında çıkarılan iki yasayla⁽¹⁹⁾ şeker, petrol, çay, kahve, pirinç, baharat, adi sabun, mum, boş çuval, margarin ve bazı pamuklu ve yün dokumalardan çeşitli miktarlarda tüketim vergisi alınması kararlaştırıldı. Bu vergileri tarife politikasının bir aracı olarak görmek yanlış olacağı için hesaplamamızda bu vergilerle ilgilenmedik.

İkincisi, bazı malların belirli bölgeler veya belirli amaçlar için ithal edilmeleri durumunda bu mallardan alınan gümrük ver-

gisinin azaltılması veya tümüyle kaldırılması ile ilgilidir. Bunlardan birincisine örnek olarak İstanbul'a ithal edilen un ve buğdaydan almacak gümrük vergisinin 1 Mart 1923'e kadar 1916 tarifesi düzeyinde tutulmasını⁽²⁰⁾ ikincisine örnek olarak da ithal edilen bazı hayvanlardan 1925 yılına kadar gümrük vergisi alınmamasını⁽²¹⁾ veya kamusal gereksinmeye hizmet için ithal edilen madeni boruların gümrük vergisinden bağışık tutulmasını gösterebiliriz⁽²²⁾. Bu tür örneklerin sayısı oldukça çoktur. Fakat hepsinin ortak yanı geçici bir süre için uygulanmaları ve bu uygulamaların genel tarife yapısı içindeki etkilerinin saptanmasının olanaksızlığıdır. Örneğin, toplam madeni boru ithalatının ne kadarının kamusal gereksinmeler ne kadarının özel gereksinmeler için yapıldığı bilinmediğine göre bu gümrük bağışıklığının tarife duvarları üzerindeki etkisini bulabilmek olanağı yoktur.

Üçüncü aykırı durum, ikili ticaret sözleşmeleriyle tanınan bazı gümrük indirimleri ve bağışıklıklarıdır. 1929 yılına kadar imzalanan ikili ticaret sözleşmeleri içinde bunun tek örneği 1927 yılında Almanya ile yapılan sözleşmedir⁽²³⁾. Bu sözleşmenin «B» ekinde yer alan 17 mal grubu için özel bir gümrük indirimi veya bağışıklık uygulaması kabul edildi. 1916 tarifesinin son durumunu saptayabilmek amacıyla bu bağışıklık ve gümrük indirimlerinin tarife yapısı üzerindeki etkileri hesaplanabilir. Almanya'nın Türkiye'nin dış ticaretinde oynadığı önemli rol göz önüne alınırsa bu hesaplamayı yapmanın gerekliliği daha da belirginleşir. Ancak, bu sözleşmede sözü edilen malların 1923-1928 yılları arasında Türkiye'nin toplam ithalatında değer olarak çok küçük bir paya sahip olmaları ve bu payın toplam ithalat içinde Almanya'nın payı oranında azalacakları nedeniyle böyle bir hesaplama yapılmadı⁽²⁴⁾.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde 1929 ve İTSO tarifeleri ile karşılaştırılacak olan 1916 tarifesi, bütün bu nedenlerden dolayı, özgün tarifenin beş ve oniki katsayılarıyla değiştirilmiş biçimi olarak alınacaktır⁽²⁵⁾.

TARİFELERİN KARŞILAŞTIRILABİLİR DURUMA GETİRİLMESİ

Tarifelerin karşılaştırılabilmeleri için çözülmesi gereken ilk sorun, Türkiye'nin toplam ithalatını olabildiğince en iyi biçimde temsil edecek mal gruplarının saptanmasıdır. Toplam ithalatı

oluşturan bütün mal gruplarını ele almak çok uzun ve yorucu hesaplamaları gerektireceği fakat buna karşılık sonuçlar üzerinde önemli değişiklikler yapmayacağı için karşılaştırma, 1923 - 1928 yılları arasında Türkiye'nin toplam ithalat değerinin ortalama % 66.71'ini oluşturan altı mal grubu için yapılmıştır. Bu mal grupları Tablo 1'de gösterilmiştir.

TABLO : 1
ARAŞTIRMA KAPSAMINA ALINAN MAL GRUPLARI
VE BUNLARIN TOPLAM İTHALAT İÇİNDE ORTALAMA
PAYLARI (1923 - 1928)

Mal grubunun adı ve 1916 tarifesine göre fasıl numarası	1923 - 1928 ortalama ithalat değeri içindeki payı (%)
3. Zahire ve hububat ve bunların müstahsalâtı	6.63
5. Müstemlekât erzakı ve şekerlemeler	9.27
15. Pamuk ve pamuk mamulâtı	29.81
18. Yün ve yün ipliği ve mensucatı	7.51
23. Maadin ve mamulâtı	9.08
27. Sanayie mahsus züyük, iç yağları ve mumlar	4.41
T o p l a m	66.71

Kaynak : 1923 - 1926 yıllarına ait veriler için [İhsai Yıllık, c. 1, İstanbul, 1928, s. 119 - 122.] 1927 - 1928 yılları için, Harici Ticaret için Yıllık İstatistik, kısım 1, Ankara, 1929.

1923 - 1928 yılları arasında toplam ithalat değerinin üçte ikisini oluşturan bu altı fasıl içinde 284 istatistik pozisyonu ve bu pozisyonların içinde de bir veya birden çok mal vardır. Bu pozisyonların ait oldukları fasıl ithalatı içindeki payları birbirlerine göre büyük değişiklikler göstermektedir. Hesaplamalara temel olacak istatistik pozisyonu sayısını azaltabilmek için ayrıntılı verilerin bulunduğu 1926 - 1928 yılları arasında her fasıl içinde payı

% 1'den çok olan pozisyonları seçtik. Sayıları en az dört ve en çok 13 olan bu pozisyonlar her fasıl ithalâtı değer ve miktarının çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Bu durum Tablo 2'de gösterilmiştir.

TABLO : 2
FASILLARIN POZİSYON SAYILARI
VE BUNLARIN İTHALAT İÇİNDEKİ PAYLARI (1926 - 1928)

Fasıl No.	Toplam pozisyon sayısı	Değer ve/veya miktar olarak fasıl ithalâtı içinde payı % 1'den çok olan pozisyon sayısı	Bu pozisyonların fasıl ithalât miktarı içindeki payları toplamı (%)	Bu pozisyonların fasıl ithalât değeri içindeki payları toplamı (%)
3	27	6	96.06	94.45
5	38	4	96.22	95.35
15	45	10	92.98	92.60
18	53	13	92.02	95.56
23	106	12	89.30	59.85
27	15	4	94.00	71.67

Kaynak : Harici Ticaret için Yıllık İstatistik, kısım 1, Ankara, 1929.

284 pozisyon arasından % 1'den çok ithalât payına sahip 49 pozisyonu hesaplamalara temel olarak alırsak bunlar toplam ithalât değerinin % 58.48'ini temsil edeceklerdir. İthalât kapsamı açısından % 8 dolayındaki bir kayba karşılık hesaplama yapılacak pozisyon sayısının 235 tane azalması önemli bir kazanç sayılabilir. (Bu 49 istatistik pozisyonu hakkında ayrıntılı bilgi Ek 1'de verilmiştir.)

Tarifelerin karşılaştırılabilmeleri için çözülmesi gereken ikinci sorun ise her üç tarifenin de ithalât mallarını değişik biçimle-

de sınıflandırmalarından doğan kapsam değişikliğidir. 1929 tarifi 75 fasılda 860 tarife numarası ve 1827 istatistik pozisyonu içerirken, İTİSO tarife önerisi 62 fasılda 943 tarife numarası içermekte ve bu tarife numaraları ayrıntılı istatistik pozisyonları biçiminde gösterilmemektedir. Sınıflandırma yöntemlerindeki değişikliğin yol açtığı karışıklığı bir örnekle açıklayabiliriz. 1916 tarifesinde galvanizli veya boyalı profil ve saçlar 428 tarife numarası altında 654. istatistik pozisyonunda yer alırken aynı mallar 1929 tarifesinde 520 ve 523 tarife numaraları altında 1013, 1018, 1019 ve 1020. istatistik pozisyonlarda ve İTİSO önerisinde ise 482, 486a ve 486b tarife numaralarında yer almaktadır. Dolayısıyla, 1916 tarifi bu mal grubu için bir tek gümrük vergisi koyarken, 1929 tarifi dört ve İTİSO önerisi ise üç ayrı gümrük vergisi getirmektedir. Karşılaştırmaya temel olarak alınan 49 mal grubundan 28'i için her üç tarifede bir tek gümrük vergisi koyulmasına karşılık geriye kalan 21 mal grubu için 1929 tarifi ve İTİSO önerisinde birde çok vergi oranı koyulmuştur. Dolayısıyla, 1929 tarifesinin ve İTİSO önerisinin çoklu vergi koyduğu bu 21 mal grubunun her biri için ağırlıklı bir ortalama hesaplanarak tek bir vergi miktarı bulunması gerekir. Bütün hesaplamalarda 1930 yılı ithalât miktarları ağırlık olarak kullanılarak⁽²⁶⁾ her üç tarifenin karşılaştırılabilir duruma getirilmesi sağlanmıştır. Bu yöntem, yukarıda verilen örneğe uygulandığı zaman ortaya çıkan durum Tablo 3'de gösterilmiştir.

Bu dönüştürmeler yapılırken, İTİSO önerisinin kullandığı çok değişik sınıflandırma yöntemini diğer iki tarifenin sınıflandırma yöntemlerine uydurabilmek için bazı varsayımlar yapmak zorunda kaldık. Örneğin, ithalât istatistiklerinde çavdar ve darı birlikte gösterildiği halde İTİSO önerisinde her iki mal için ayrı vergi koyulmuştur. Çavdar ve darı ithalâtı için bir gümrük vergisi bulmak gerektiği fakat çavdar ve darı ithalâtının birbirine oranını bilmediğimiz için her ikisinin eşit miktarlarda ithal edildiğini varsaydık. Bu tür varsayımlar pamuklu çorapçı eşyası, yünlü çorapçı eşyası, adi demir çivi ve perçin çivileri için de yapıldı.

Diğer taraftan, 1916 ve 1929 tarifeleri kasarlı ve kasarsız pamukla dokumalar ile bazı yün dokumaları metrekafe ağırlığı üzerinden sınıflandırırken İTİSO önerisi bu dokumaları belirli bir alandaki iplik sayısına göre sınıflandırmaktadır. Bu yüzden, örneğin, beş milimetrekafe bir alanda 26 ile 40 arasında iplik sayısına sahip bir dokuma türünün metrekaresinin kaç gram ağırlığa sahip olduğunu bilmek gerekmektedir. Bu dönüştürmeyi ya-

TABLO : 3

**1929 TARİFESİ VE İTSO ÖNERİSİNİN
1916 TARİFESİ İLE KARŞILAŞTIRILABİLİR
DURUMA GETİRİLMESİ İLE İLGİLİ ÖRNEK**

	Tarife No.	İstatistik pozisyonu	1930 yılı ağırlığı (I)	Gümrük vergisi (100 kg/kr) (II)	Ağırlıklandırılmış gümrük vergisi (I) × (II)
1916 Tarifesi	428	654	1.00	125	125
	520	1013	0.0018	225	0.4
1929 Tarifesi	523	1018	0.2896	300	87.0
	523	1019	0.6473	375	243.0
	523	1020	0.0613	465	28.0
			1.000		358.4
İTSO Önerisi	482	—	0.0018	8 × 8.3 ⁽¹⁾	0.1
	486a	—	0.9369	37.5 × 8.3 ⁽¹⁾	291.6
	486b	—	0.0613	52.5 × 8.3 ⁽¹⁾	26.7
			1.0000		318.4

(1) İTSO önerisinde gümrük vergisi altın lira - kuruş olarak verilmiştir. Bu oranları kuruşa çevirmek için altın liranın 1928 yılı fiyatı olan 830 kuruş ile çarpılmak gerekmektedir.

pabilmek için doküman konusunda teknik bilgiler içeren iki başvurma kitabı kullandık⁽²⁷⁾. Araştırma kapsamına giren tüm mal gruplarına uygulanan vergiler, karşılaştırılabilir duruma getirildikten sonra, Ek 1'de gösterilmiştir.

TARİFELERİN KARŞILAŞTIRILMALARI

Ek 1'de sunulan veriler kendi içinde ağırlıklandırılarak her fasıl için ortalama bir gümrük vergisi ve tüm fasıllar için bir tek gümrük vergisi bulunabilir. Bu bulgular Tablo 4'de gösterilmiştir.

TABLO: 4
FASILLARA VE TARİFELERE GÖRE
ORTALAMA GÜMRÜK VERGİSİ (100 kg/krş)

Fasıl No.	(I)	(II)	(III)		
	1916 tarifesi	İTSO önerisi	1916 tarifesine göre değişme (%)	1929 tarifesi	1916 tarifesine göre değişme (%)
3	348.26	386.34	+10.93	924.86	+165.57
5	427.88	571.49	+33.56	2830.22	+561.45
15	2748.77	5238.84	+90.54	6360.96	+131.41
18	5773.05	11983.52	+107.58	25602.34	+343.48
23	122.40	217.77	+77.92	284.92	+132.78
27	156.66	127.78	-18.43	1017.21	+549.31
Ortalama	2002.0	3851.6	+92.4	6327.3	+216.1

Tablo 4'de görülebileceği gibi İTSO tarifesi 27. fasıl dışındaki bütün fasılların gümrük vergisini 1916 tarifesine göre % 11 ile % 108 oranında, bir bütün olarak ise ortalama % 92 oranında arttırmayı öngörmekte ve 27. fasılda yer alan çeşitli derecelerde artırılmış petrol ve ağır madeni yağlar için gümrük vergisinin % 18 azaltılmasını önermektedir. 1929 tarifesi ise bütün vergileri % 131 ile % 561 oranında, bir bütün olarak da ortalama % 216 oranında arttırmıştır. Fasılları tek tek incelediğimiz zaman ise İTSO önerisinin dokuz mal grubunun gümrük vergisini % 2.2 ile % 69.3 oranında azaltmayı amaçladığını, 1929 tarifesinin ise yalnız iki mal grubunun gümrük vergilerini % 1.8 ve % 18.8 oranında azalttığını görürüz. Tablo 5'de her iki tarifenin 1916 tarifesine göre gümrük vergilerini hangi sınırlar arasında değiştirdiği gösterilmiştir.

TABLO: 5

**İTSO ÖNERİSİ VE 1929 TARİFESİNİN
GÜMRÜK VERGİLERİNİ DEĞİŞTİRME ORANLARI**

Gümrük vergisini değiştirme oranı (%)	Mal grubu sayısı (İTSO önerisi)	Mal grubu sayısı (1929 Tarifesi)
Azaltılan	9	2
0— 25	6	3
26— 50	4	1
51— 75	8	3
76—150	10	11
151—250	8	11
251—350	2	6
350+	2	12
T O P L A M	49	49

İTSO önerisi 27 mal grubunun gümrük vergisini azaltır veya en çok % 75 oranında arttırırken 1929 tarifesi bunun tam tersi bir yaklaşımla 40 mal grubunun vergisini % 75'ten çok arttırmaktadır. Daha da ilginç, 1929 tarifesinin tüm mal gruplarının % 25'ini oluşturan 12 mal grubu için % 350'den fazla bir vergi artış oranı getirmesidir.

Daha önce tanımladığımız koruma derecesini hesaplayabilmek için her fasılın ortalama ithalât fiyatını hesaplamak gerekir. İthalât istatistiklerinde ithalât değer ve miktarları verildiğine göre 1926-1928 yılları için ortalama ithalât fiyatlarını (100 kg/krş) bulabiliriz. Her tarifenin fasıl başına ortalama gümrük vergisini bu ithalât fiyatına bölersek koruma derecesini elde ederiz. Tablo 6'da bu bulgular gösterilmiştir.

TABLO : 6
TARİFELERİN KORUMA DERECELERİ (%)

Fasıl No.	Ortalama ithalât fiyatı (1926-1928) 100 kg/krş	Koruma derecesi (%)		
		1916 tarifesi	İTSO önerisi	1929 tarifesi
3	1490	23.4	25.9	62.1
5	2866	14.9	19.9	98.8
15	22412	12.3	23.4	28.4
18	48603	11.9	24.7	52.7
23	1785	6.9	12.2	16.0
27	1325	11.8	9.6	76.7
Ortalama	16386	12.9	20.9	45.7

Not : Eğer $R_j = j$ faslının ortalama koruma derecesi, $W_j = j$ faslının toplam ithalât içindeki fiziki ağırlığı olarak tanımlanırsa bir bütün olarak tarife için ortalama koruma derecesi $\sum_j R_j W_j$ olacaktır. Burada

$$R_j = \frac{\sum_{ij} r_{ij} w_{ij}}{\sum_{ij} p_{ij} q_{ij}} \quad \text{ve, } r_{ij} = j \text{ faslındaki } i \text{ istatistik pozisyonunun güm-}$$

$$\frac{\sum_{ij} q_{ij}}{\text{vergisini}}$$

w_{ij} = i istatistik pozisyonunun j faslı ithalâtı içindeki fiziki ağırlık payı

$\sum_{ij} p_{ij} q_{ij}$ = j faslındaki i istatistik pozisyonunun ortalama ithalât değeri

q_{ij} = j faslındaki i istatistik pozisyonunun ortalama fiziki ağırlığı

İTSO tarifesi 27. faslın ortalama gümrük vergisini azaltmayı öngördüğü için bu faslın koruma derecesini de azaltmayı fakat diğer bütün fasılların koruma derecesini yükseltmeyi önermektedir. 1916 tarifesi ortalama % 12.9 oranında bir nominal koruma getirirken İTSO ortalama koruma derecesini % 20.9'a çıkarmayı amaçlamaktadır. Uygulanan 1929 tarifesinin sağladığı nominal koruma ise % 46'ya yakındır.

Korumada hangi fasıllara öncelik verildiği özellikle İTİSO önerisi ve 1929 tarifesi karşılaştırıldığı zaman belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. 1929 tarifesinin en yüksek koruma derecesini getirdiği 5. fasıl İTİSO önerisinde ancak dördüncü öncelik sırasındadır. İTİSO önerisi korumada 27. fasla en az önemi verirken 1929 tarifesinde bu fasılın korunması ikinci önceliğe sahiptir.

1916 tarifesi ve İTİSO önerisi karşılaştırılınca öncelikler arasında ileri düzeyde bir paralellik gözlenebilir. Aynı paralellik, daha düşük bir düzeyde olsa bile, 1916 ve 1929 tarifeleri arasında da görülmektedir.

1929 tarifesinin 1916 tarifesine göre gümrük vergilerini hangi oranda arttırdığını Ek 1'de sunulan bulgulara bakarak incelersek, zamanın politikacılarının söylev ve demeçlerinde «Üç beyazı koruyacağız» diye özetledikleri un, şeker ve pamuklu dokumanın yüksek vergi oranlarıyla korunacağı savının ne denli gerçekleştirildiğini görebiliriz. Korunacağı vadedilen un, 1926-1928 yılları arasında çok az miktarlarda ithal edildiği için hesaplarımızda yer almıyor. Ancak, bu mal için 1916 tarifesinin değiştirilmiş son biçiminde 100 kg için 1140 kuruş, 1929 tarifesinde ise 950 kuruş vergi koyulduğuna bakılırsa vergi oranının % 17 azaltıldığı ortaya çıkmaktadır. 15. fasıl içinde yer alan pamuklu dokumalar için gümrük vergisi ortalama % 131.4 ve şeker için de % 615.8 oranında yükseltildiği için bu konuda verilen sözün tutulduğu söylenebilir.

Tarifelerin karşılaştırılmalarından elde edilebilecek ilk sonuç 1929 tarifesinin 1916 tarifesi ve İTİSO tarife önerisine göre daha yüksek bir nominal korumaya sahip olduğudur. Nominal korumanın en yüksek olduğu (% 98.8) 5. fasıl ithalâtının tümüne yakın bir bölümünü şeker ithalâtı oluşturduğu için gümrük vergisinin bu denli yükseltilmesinin nedenlerinden birinin yurt içinde geliştirilmeye çalışılan şeker üretimini korumak amacı olduğu sonucuna varılabilir. Bu türlü bir koruma düşüncesi bazı dokuma ürünleri için de geçerli olmuş olabilir. Gümrük vergilerinin 1916 tarifesine göre büyük oranlarda yükseltildiği bazı mallar için ise amacın dış rekabete karşı koruma sağlamaktan çok devlete gelir sağlamaya yönelik olduğu bellidir. Kahve ve artırılmış petrol üzerinde konulan vergilerin % 392 ve % 908 oranlarında yükseltilmesini başka biçimde açıklama olanağı yoktur.

SANAYİN KORUNMASI VE GELİŞMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çeşitli sanayi kollarının nominal koruma dereceleri ile bu sanayi kollarının gelişmeleri arasında ne türlü bir ilişki olduğu sorusunun bu aşamada zorunlu olarak yanıtlanması gerekmektedir. Eğer, ileri sürüldüğü gibi, bazı sanayi kollarının 1930'lardaki gelişmesi gümrük vergilerinin arttırılmasının sonucu olarak ortaya çıkmışsa bu ilişki istatistiksel açıdan belirlenebilir. Dolayısıyla, ileri sürülen sav doğruysa, herhangi bir sanayi dalının ürünü üzerindeki gümrük vergisi 1916 tarifesine oranla ne denli yükseltilmişse bu sanayi dalının üretiminin o denli artması gerekir. Bu ilişkiyi ölçmek için kullanılan istatistik araçlarından birisi olan Spearman sıra korelasyonu katsayısı⁽²⁸⁾ böyle bir durumda +1'e yakın olacaktır. Gümrük vergilerinin yükseltilmesi ile üretimin gelişmesi arasında bir ilişki yoksa veya bu ilişki çok zayıfsa katsayı sifıra yaklaşacaktır. Diğer taraftan, katsayının -1'e yaklaşması ise gümrük vergileri ile üretimin büyümesi arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğunu gösterir.

Aşağıda Tablo 7'de gösterilen sekiz mal grubu, önce gümrük vergilerinin 1916 tarifesine göre ne oranda arttırıldığını gösterir biçimde, sonra 1933 ve 1937 yılları arasındaki büyüme hızlarına⁽²⁸⁾ göre sıralandırıldığında Spearman sıra korelasyonu katsayısının -0.667 olduğu görülmektedir.

TABLO : 7
GÜMRÜK VERGİSİ ARTIŞ ORANLARI VE
BÜYÜME HIZI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Mal gurubu	1916 tarifesine göre gümrük vergisinin artış oranı (%)		1933 - 1937 yılları arasında büyüme hızı (%)	
	Sıralama	Sıralama	Sıralama	Sıralama
Şeker	616	1	-11.83	7
Yün iplikleri	487	2	-38.63	8
Yün dokumalar	285	3	0.77	5
Pamuk dokumalar	154	4	15.01	1
Pamuk iplikleri	121	5	-5.75	6
Buğday	75	6	11.40	3
Un	-17	7	6.65	4
Çimento	-20	8	13.50	2

Tablonun incelenmesi ilginç bulgular ortaya çıkarmaktadır. Gümrük vergileri en yüksek oranda arttırılan şeker ve yün ipliklerinin üretimi 1933 ve 1937 yılları arasında artmamış, tam tersine büyük ölçüde azalmıştır. Aynı dönemde şeker ithalâtı, 1938 yılı fiyatlarıyla, yılda ortalama % 6 azalırken yün iplikleri ithalâtı % 2.3 artış göstermiştir. Gümrük vergisinin arttırılmasının şeker ithalâtını azalttığı fakat şeker üretimini arttıramadığı dolayısıyla da şeker tüketimini azalttığı sonucuna varılabilir. Yün ipliği üretiminin daha büyük bir azalma göstermesine karşılık ithalâtın artması bu malın tüketiminin azalıp azalmadığı konusunda bir yargıya varılmasını güçleştirmektedir. Fakat açıkça belli olan nokta gümrük vergisinin arttırılmasının yün ipliği üretimini teşvik etmediğidir.

Gümrük vergisi en az oranda arttırılan buğdayın yılda ortalama % 11'den yüksek bir üretim artışı göstermesi, gümrük vergileri azaltılan un ve çimentonun da sırasıyla % 6.7 ve % 13.5 artış oranlarına sahip olmaları, 1929 tarifesinin koruyucu bir niteliğe sahip olduğu için üretimi teşvik ettiği savma ciddi biçimde ters düşmektedir. Tablonun incelenmesinden çıkan sonuç, belki de, gümrük vergilerinin arttırılmasıyla üretimin artması arasında olumlu bir ilişki olmadığı, tam tersine, gümrük vergilerinin azaltılmasıyla dış rekabete açılan üretim dallarında bir üretim artışı olduğudur. Pearson sıra korelasyonu katsayısının — 1'e oldukça yakın olması, incelenen sekiz mal grubu için bu yargıyı doğrular niteliktedir.

AYNI TARİFE Mİ, DEĞİŞİK TARİFELER Mİ?

İncelenen üç tarife için ortalama nominal koruma derecelerinin ve her mal grubu üzerine konulan nominal gümrük vergilerinin birbirlerinden farklı olmaları istatistik anlamda bu tarifelerin değişik tarifeler olduklarını göstermez. Başka bir deyişle, her mal grubu üzerine konulan nominal gümrük vergileri birbirlerinden farklı olsalar bile bir bütün olarak ele alındıkları zaman bu farklılık istatistik olarak anlamlı olmayabilir.

1916 tarifesinin 1929 yılına kadar yapılan değişikliklerle uygulanan biçimi, İTISO tarife önerisi ve 1929 yılında uygulamaya konulan tarifenin istatistik olarak birbirlerinden anlamlı biçimde farklı olup olmadığını sınamak için çeşitli testler uyguladık. Testler, inceleme kapsamına alınan 49 mal grubu arasından rast-

sal (random) olarak bulunan 10 mal grubunun gümrük vergileri temel alınarak yapıldı.

Önce, tarifeler ikişer ikişer alınarak daha sonra da, her üç tarife birlikte alınarak ortanca (median) testi uygulandı. Bu testlerde her örneklemin aynı ortancaya sahip kitlelerden geldiği boş hipotezine karşı örneklemelerin ayrı ortancalara sahip kitlelerden geldiği hipotezi % 5 anlamlılık derecesinde sınıandı. Her dört testde de boş hipotezin reddedilemeyeceği sonucuna varıldı.

İkinci olarak, tarifeler ikişer ikişer alınarak her örneklemin aynı çokluk dağılımına (frequency distribution) sahip bir kitleden geldiği boş hipotezi, örneklemelerin değişik çokluk dağılımlarına sahip kitlelerden geldiği hipotezine karşı % 5 anlamlılık derecesinde sınıandı. Yapılan altı test boş hipotezin reddedilemeyeceğini gösterdi.

Son olarak, her üç tarife birlikte alınarak, bunların aynı çokluk dağılımına sahip bir kitleden geldiği boş hipotezi, örneklemelerin değişik çokluk dağılımlarına sahip kitlelerden geldiği hipotezine karşı % 5 anlamlılık derecesinde sınıandı. Yapılan iki test de diğer testler gibi boş hipotezin reddedilemeyeceği sonucunu verdi. (Testler hakkında ayrıntılı bilgi Ek 2'de verilmiştir.)

Ekonomik açıdan bakıldığı zaman ilk dört testin anlamlı bir duruma işaret ettiğini söyleyebiliriz. Bu testler, karşılaştırma ister tarifeler ikişer ikişer alınarak isterse üçü birarada alınarak yapılsın her örneklemin ait olduğu kitlenin ortancasının aynı olduğunu göstermektedir. Diğer testler bir tarifede olan gümrük vergilerinin aynı sıklıkta diğer tarifelerde de var olduğunu göstermektedir. Bir diğer deyişle, herhangi bir tarifede r_1 gümrük vergisi f_1 oranında varsa aynı vergiye diğer tarifelerde aynı oranda rastlanacağı hipotezi reddedilememektedir. Fakat ekonomik açıdan önemli olan, herhangi bir vergiye her üç tarifede de aynı sıklıkta rastlanıp rastlanılmayacağı değil herhangi bir mal grubuna her üç tarifede de aynı verginin uygulanıp uygulanmadığıdır. Değişik mal gruplarına değişik vergilerin uygulandığı ise Tablo 6'da gösterilen nominal koruma derecelerinin değişik olmasından bellidir.

SONUÇ

1929 tarifesinin gümrük vergilerini arttırdığı ve sanayii koruyucu uygulamalar getirdiği savlarını sınamaya çalışan bu incelemeden şu sonuçlar çıkarılabilir :

- i) 1929 tarifesi gerek İTSO önerisi ve gerekse 1916 tarifesine göre daha yüksek nominal vergi oranları içermektedir.
- ii) 1929 tarifesinin ortalama nominal koruma derecesi diğer iki tarifeden de yüksektir.
- iii) Nominal koruma dereceleri açısından karşılaştırıldığı zaman 1916 tarifesi ve İTSO önerisinin fasillara verdikleri önem sıralaması birbirine oldukça yakındır ($r_s = + 0.71$). Aynı gözlem 1916 ve 1929 tarifelerinin karşılaştırılmaları durumunda da geçerli olabilecek niteliktedir ($r_s = + 0.39$). İTSO önerisinin fasillara verdiği koruma önemi ile 1929 tarifesinin verdiği önem birbirinden tümüyle bağımsızdır. ($r_s = - 0.09$).
- iv) Gümrük vergilerinin yükseltilmesiyle yurtiçi üretimin artışı arasında olumsuz bir ilişki gözlenmiştir.
- v) Yapılan bütün istatistik testlerde her üç tarifenin de aynı çokluk dağılımına sahip oldukları hipotezi reddedilememektedir.

NOTLAR

- (1) O. Kurmuş, «Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayiın Korunması ve Ticaret Sermayesinin Tavrı», **Tarihsel Gelişimi İçinde Türkiye Sanayii**, Ankara, (1977).
- (2) Bir tarifenin üretim üzerindeki etkilerini inceleyebilmek için üretilen malın ithalâtına konulan gümrük vergisinin yanısıra o malın üretim girdileri üzerine konulan gümrük vergilerini de hesaba katmak gerekir. Bu konudaki çok geniş yazına örnek olarak Bk., W.M. Corden, «The Structure of a Tariff System and the Effective Protective Rate», **Journal of Political Economy**, cilt 74, (1966), s. 221 - 237.
- (3) [Yeni Yapılacak Gümrük Tarifesi Hakkında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının Tetkikati, İstanbul, (1928).]
- (4) [«Gümrüklerce Sıklet-i Eşya Üzerinden Resim Ahzı Hakkında Kanun ve Merbut Tarifeyi Umumiye», **Düstur**, Tertib-i Sani, cilt 8, s. 778 - 852.]
- (5) Örneğin, 1928 yılında İngiltere'nin mamul ihraç malları fiyatları 1913 yılına göre % 141 daha yüksekti; Bk., W. Schlote, **British Overseas Trade from 1700 to the 1930's**, Oxford, (1952), Tablo 26, s. 175 - 178.
- (6) İ. Tekeli ve S. İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara, (1977), s. 67.
- (7) Schlote, *loc. cit.*
- (8) **Düstur**, Üçüncü tertip, ikinci baskı (Bundan sonra **D³** diye kısaltılacak) Cilt 1, s. 29.
- (9) **D³**, cilt 2, s. 30 - 41.
- (10) **D³** cilt 3, s. 128 - 129.
- (11) **D³**, cilt 5, s. 6.
- (12) Lozan Ticaret Sözleşmesi'nin çeşitli değişik taslakları ve bu taslaklar üzerinde yapılan tartışmalar için Bk. S.L. Meray, **Lozan Barış Konferansı**, cilt 1 - 4, Ankara, (1970 - 1972), *passim*; T.C. Dışişleri Bakanlığı **Lozan 1922 - 1923**, Ankara, (1973), s. 260 - 265, **D³**, cilt 5, s. 74 - 84.
- (13) Schlote'ye göre İngiltere'nin ihracat fiyatları bu dönemde % 47 kadar düştü. Kindleberger'e göre ise bu oran İngiltere için % 33 diğer Avrupa ülkeleri için ise % 21 dolaylarındaydı, bk. C.P. Kindleberger, **The Terms of Trade : A European Case Study**, Cambridge, Mass., (1956), s. 95.
- (14) Schlote'ye göre 1928 ithalât fiyatları 1916 düzeyinden % 25 yüksek olduğuna göre nesnel tarifenin yarattığı iç fiyat ile **ad valorem** bir tarifenin yaratabileceği iç fiyatın mutlak farkı $kr^* - 1.25P_{1915}$ olacaktır.

Burada $P_{1916} = 1916$ yılı ithalât fiyatı

$r = a_2$ valorem tarife oranı

$k =$ nesnel tarifenin 5 ve 12 katsayılarla yükseltilmesini yansıtan ağırlıklı bir ortalama

$r^* = 1916$ tarifesinin uyguladığı birim başına gümrük vergisi

Diğer taraftan $P_{1916} = \frac{r^*}{r}$ olduğuna göre $kr^* - 1.25P_{1916}$, $r \geq 0$ olması için

$k > 1.25$ olması gerekir. $k = 5w_1 + 12w_2$ olarak tanımlandığına ve $w_1 +$

$w_2 = 1$ olduğuna göre ise $k > 5$. Çağlar Keyder'in hesaplamasına göre («The Definition of a Peripheral Economy: Turkey, 1923 - 1929», Doktora tezi, University of California, Berkeley, (1978), s. 143, tablo X) Türkiye'ye ithal edilen malların fiyat endeksi 1923 ve 1929 yılları arasında hemen hemen sabit kalmıştır. Bu bulgu, taşıma maliyetleri, sigorta giderleri vs. için gerekli düzeltmeler yapıldığı takdirde Schlote ve Kindleberger'in bulgularına yaklaşabilir.

- (15) **İstatistik Yıllığı 1931 - 1932**, cilt 5, s. 292. Bu dönemde İngiliz Sterlini, Türk Lirası'na göre en yüksek değere 1928 yılında 958 kuruş ile erişti.
- (16) **D³**, cilt 5, s. 208 - 216, 12 Kanunvevel 1339 (Aralık 1923) tarihli ve 384 sayılı yasa; s. 603 - 611, 21 Nisan 1340 (1924) tarihli ve 496 sayılı yasa.
- (17) **D³**, cilt 7, s. 133 - 134. Bu yasanın yürürlüğe girmesi 720 sayılı yasa ile iki ay geciktirildi, **ibid.**, s. 184. Bu yasa ile aynı günde yürürlüğe giren 2988 sayılı kararname oldukça garip bir uygulama getiriyordu. Kararnameye göre, Sovyetler Birliği ve ABD ile imzalanmış herhangi bir sözleşme veya «modus vivendi» olmadığı halde, bu iki ülke ile Türkiye arasında «sözlü» bir anlaşma olduğu ileri sürülerek bu ülkelerden yapılacak ithalâta 691 sayılı yasada öngörülen katsayının değil Lozan'da saptanan katsayıların uygulanması isteniyordu.
- (18) 10 Nisan 1927 tarih ve 1005 sayılı yasa, **D³**, cilt 8, s. 167.
- (19) 15 Nisan 1338 (1922) tarih ve 217 sayılı yasa, **D³**, cilt 3, s. 28 - 29; 3 Mart 1341 (1925) tarih ve 575 sayılı yasa **D³**, cilt 6, s. 77 - 78.
- (20) 11 Kanunvevel 1339 (Ocak 1923) tarih ve 295 sayılı yasa, **D³**, cilt 4, s. 71.
- (22) 16 Nisan 1339 (1923) tarih ve 336 sayılı yasa, **D³**, Cilt 4, s. 71.
- (23) Bu sözleşme 13 Nisan 1927 tarihinde 1009 sayılı yasa ile onaylandı ve yürürlüğe girdi, **D³**, cilt 7, s. 172 - 186.
- (24) Bu malların çoğu özel kullanım alanları olan kimyasal bileşiklerdir.
- (25) 1916 tarifesinin katsayılarla değiştirilmiş biçimi için bk. [**Gümrük Tarife-i Umumiyesi**, Dersaadet, (1341); **Türk Gümrük Tarife-i Umumiyesine Müteallik Kanun ve işbu Kanuna Müteferri Kavanin ve Nizamat ve Mukarreat**, İstanbul, (1926).]
- (26) 1930 yılı ithalât miktarları için kaynak: **Harici Ticaret için Yıllık İstatistik**, Ankara, (1931).

- (27) G.B. Haven, **Handbook of Industrial Fabrics**, New York, (1941); J. Hoye, **Staple Cotton Fabrics**, New York, (1942).

- (28) Spearman sıra korelasyon katsayısı $r_s = 1 - \frac{6 \sum d^2}{n(n^2-1)}$ olarak tanımlanmaktadır. Burada d=sıralamalar arasındaki fark, n=gözlem sayısıdır.

- (29) Büyüme hızlarının hesaplanmasına temel olan veriler için kaynak: **Küçük İstatistik Yıllığı, 1938 - 1939**, cilt 2, (1940). Bu kaynakta belirtilen veriler T. Bulutay, Y.S. Tezel, N. Yıldırım, **Türkiye Milli Geliri 1923 - 1948**, Ankara, (1974)'den elde edilen GSMH deflatörleri ile (Tablo 8.2.A ve 8.2.C.) 1938 fiyatlarına çevrildi. İlk kaynakta çimento üretimi cari fiyatlarla alçı, kireç ve su kireci üretimi ile birlikte verildiği için çimento üretiminin büyüme hızının hesaplanmasında çimento fiziki üretim miktarı kullanıldı. Büyüme hızları, ister kesikli büyümeyi gösteren $Y_t = Y_0 (1+r)^t$ formülüne göre, ister sürekli büyümeyi gösteren $Y = At^r$ formülüne göre hesaplanın sıralama değişmemektedir.

**EK : 1 ARAŞTIRMA KAPSAMINA ALINAN
MALLARIN KARŞILAŞTIRMALI
GÜMRÜK VERGİLERİ (100 kg/kr)**

MAL GRUPLARI	TARİFE NO.			İSTATİSTİK NO.		GÜMRÜK VERGİSİ		
	1916	1929	İTSO	1916	1929	1916	1929	İTSO
ÜÇÜNCÜ FASIL								
1) Buğday	46	151	62	57	334	360	630	375.5
2) Çavdar, mısır, darı	47	152	63,65	58	335	228	450	259.3
3) Ayıklanmış prinç	51	157	70	64	343	300	1500	332.0
4) Nohut, bezelye, bakla, fasulye mercimek,	52	158	71	65	344	720	1100	622.5
5) Buğday nişastası	56	161	218	71	350	600	1500	1660.0
6) Patates	65	198	95	81	407	360	900	373.5
BEŞİNCİ FASIL								
1) Çiğ, çekirdek kahve	106	208	99	128	421	650	3200	1120.5
2) Çay	114	213	102	138	430-1	2500	8768	5069.1
3) Tasfiye ve yarı tasfiye şeker.	115	203	230	140	416	380	2720	456.5
4) Glikoz	116	205	231	141	418	240	1987	498.0

EK : 1 (Devamı)

206

MAL GRUPLARI	TARİFE NO.			İSTATİSTİK NO.		GÜMRÜK VERGİSİ		
	1916	1929	İTSO	1916	1929	1916	1929	İTSO
ONBEŞİNCİ FASIL								
1) Kaskam, 14 numaraya kadar iplik	266	366,373	770,772	366	734,752	1350	2820	2262.7
2) 14 - 24 numara arası iplik	266	366	772	367	735	1500	3500	1992.0
3) Müfredat üzere satılabilecek iplikler	267	371	773	381	749	2625	6500	6225.0
4) Kasarsız yelken bezi, çadır bezi, tente bezi, amerikan bezi, kaput bezi, dimi, pike, vb.	270	377,378	775	384	756-8,762	2000	4662	5684.0
5) Kasarlı mermerşahi, salaşpur, viktorya, kambrik	270	378	775	386	760	2250	9500	6308.0
6) Kasarlı tülbent, tanjip	270	378	775	387	759	2800	13750	5976.0
7) Kasarlı patiska, dimi, pazen	270	378	775	391	761	2800	5000	7470.0
8) Diğer kasarlı, boyalı, ıstampalı vb. pamuk dokuma	270	381	775	397	767-70	2800	7071	4848.4
9) Kadife, pelüş ve kadife dokuma	272	383	776	399	772	5500	18750	13280.0
10) Pamuklu çorapçı eşyası	276	395	785,819-21	403	787	24000	19500	23340.0

EK :

MAL GRUPLARI	TARİFE NO.	
	1916	1929
ONSEKİZİNCİ FASIL		
1) Yıkanmış adi yün ve keçi kılı	315	97
2) Yalın veya çift kat iplik	319	102
3) Çok katlı, boyasız iplik	319	102
4) Çok katlı, boyalı iplik	319	102
5) Safi veya karışık yünden kadife, pelüş, vb.	322	105
6) Yün dokuma, metrekaresi 200 grama kadar olanlar	323	106
7) Yün dokuma, metrekaresi 200-600 gram arası olanlar	323	106
8) Yün dokuma, metrekaresi 600 gramdan çok olanlar	323	106
9) Pamuklu yün dokuma, metrekaresi 200 grama kadar olanlar	323	107
10) Pamuklu yün dokuma, metrekaresi 200 - 600 gram arası olanlar	323	107
11) Pamuklu yün dokuma, metrekaresi 600 gramdan çok olanlar	323	107
12) Şark halısı	327	114
13) Yünlü çorapçı eşyası	331	118

1 (Devamı)

İTİSO	İSTATİSTİK NO.		GÜMRÜK VERGİSİ		
	1916	1929	1916	1929	İTİSO
43	462	219	1080	2400	332.0
754	471	229-30	1500	7762	9061.1
754	473	233	2500	16250	12450.0
754	474	234	3000	17500	13072.5
757	482	237-8	7500	23226	10884.1
756	483	239	8000	36000	21268.8
756	484	240	7000	27000	12553.8
756	485	241	6500	21000	6640.0
756	486	242	5500	21250	14213.8
756	487	243	4500	16250	8092.5
756	488	244	3000	12600	4735.0
756	495	252-3	3500	39411	7470.0
819-22,824	504	269-70	11250	56610	40087.0

EK : 1 (Devamı)

208

MAL GRUPLARI	TARİFE NO.			İSTATİSTİK NO.		GÜMRÜK VERGİSİ		
	1916	1929	İTİSO	1916	1929	1916	1929	İTİSO
YİRMİÜÇÜNCÜ FASIL								
1) Demir profil ve saç	424	520,523	482,486	649	1012,1016-7	45	119	73.6
2) Demir veya çelik tel ve dikenli tel	426	524-5	489	652	1024-7,1029	200	245	195.7
3) Galvanizli, boyalı profil ve saç	428	520,523	482,486	654	1013,1018-20	125	358	318.4
4) Demiryolu ray ve traversleri	430	521-2	483	656	1014-5	45	133	58.1
5) Otomobil dışında taşıt araçları için yay, dingil, tekerlek ve parçaları	431	530	484	657	1046	200	700	332.0
6) Dökme demir veya çelik boru	432	529	502	658	1040-1	100	197	163.5
7) Demirden kaba mamulât	434	531	485	662	1047-8	125	701	249.0
8) Adi demir çivi	435	532	491	663	1049-50	225	380	138.0
9) Perçin çivisi	436	532	491	667	1053	200	675	138.0
10) Bidon, fıçı, hırdavatçı eşyası	445	551-2	518,524	682	1103,1105	500	491	1458.5
11) Boyalı, galvanizli kaplar ve ev eşyası	445	551-2	518,524	683	1104,1106	800	1114	1659.3
12) Adi veya cilâlı perdahlı bakır levha	458	555	529	702	1114-5	500	2018	770.0
YİRMİYEDİNCİ FASIL								
1) Temizlenmiş petrol, 780-830 arası	555	695	204	853	1474	125	1260	83.0
2) Temizlenmiş petrol 780 aşağısı	556	695	935	855	1473	250	1320	207.5
3) Ağır maden yağları ve tortuları	557	695-7	201,204	856	1472,1476-9	100	122	82.0
4) Çamaşır sabunu	561	234	293	863	466	1200	2500	1743.0

EK 2 : TEST SONUÇLARI

I : 1916 tarifesi
 II : İTSO tarife önerisi
 III : 1929 tarifesi

Testin Adı	Test İstatistiği	Test İstatistiğinin Bulunan Değerleri				Test İstatistiğinin Kritik Değerleri			
		I-II (a)	II-III	I-III	I-II-III	I-II	II-III	I-III	I-II-III
1) Ortanca (median) Testi	$\sum \sum \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}$	0.2	0.2	0.8	3.17	3.84	3.84	3.84	5.99
2) Mann - Whitney - Wilcoxon Testi	$n_1 n_2 + \frac{n_1 (n_1 + 1)}{2} - R$	41	37	31	—	27	27	27	—
3) İki örneklemlilik iki yönlü Kolmogorov - Smirnov Testi	$\sup_x S_1(x) - S_2(x) $	0.3	0.3	0.4	—	0.7	0.7	0.7	—
4) Üç örneklemlilik iki yönlü Birnbaum - Hall Testi	$\sup_{x, i, j} S_i(x) - S_j(x) $	—	—	—	0.4	—	—	—	0.6
5) Üç örneklemlilik iki yönlü Kolmogorov - Smirnov Testi	$\sup_x S^{(1)}(x) - S^{(k)}(x) $	—	—	—	0.4	—	—	—	0.6

(a) Bu testte, beklenen çoklukların (expected frequency) tümü 5'den yüksek olduğu için ki-kare yerine süreklilik için düzeltilmiş ki-kare istatistiği kullanıldı, bk., S. Siegel, *Nonparametric Statistics*, New York, London, 1956, s. 112.